



Gener 2010

Número 61

Preu: 4 €

A photograph of a forest floor covered in fallen brown leaves and some green ferns. In the foreground, there is a pile of dark, rectangular objects, possibly old books or papers, partially buried in the leaves. The text 'ÈTICA en temps de penúria' is overlaid on the image in a large, bold, orange-red font with a white outline.

ÈTICA en temps de penúria

E

n començar un nou any sempre es fan noves propostes, s'engeguen projectes, es dona continuïtat a tot allò que es fa..., però no es pot fugir o prescindir de la realitat de l'entorn, que gairebé per totes bandes mostra una penúria, molt més accentuada encara en alguns sectors concrets. Per aquest motiu hem volgut tractar aquest monogràfic titulat **Ètica en temps de penúria** per aportar noves visions i convidar a reflexionar, una vegada més, davant d'aquesta situació concreta que toca viure. És un títol d'un profund contingut que, en el seu moment, l'any 1980, el filòsof José Luis L. Aranguren va publicar en la *Revista de Occidente* i, com diu l'article de Josep M. Forcada, «presenta, en forma de clam reflexiu, una urgent manera d'afrontar la vida. Insta la societat a entendre que la justícia social passa indefectiblement per uns nous valors socials».

Aquesta realitat concreta demana assolir uns canvis i un replantejament de les actituds humanes i del sentit ètic. Precisament l'article d'Ignasi Farreras aclareix el significat de la paraula 'ètica', de la qual darrerament es parla molt, i la distingeix de la moral, i a la vegada descriu la relació entre l'una i l'altra.

A l'abril de l'any passat publicàvem el monogràfic sobre *crisi i canvi*. En aquell moment ja dèiem que no podíem donar solucions ni fórmules màgiques, però sí unes pistes per a ajudar a superar la situació actual. Però avui encara es pateix la crisi, amb el desig d'un canvi que implica la col·laboració de tots els ciutadans, tant els que manen com els altres, per aconseguir un equilibri just, de donar i de no abusar, que permeti a qualsevol persona, sigui qui sigui, sobreviure.

Es constata que són molts els col·lectius que col·laboren en accions solidàries amb diferents aportacions: voluntariat, ajuts econòmics, compartir un temps, acompanyar... Però, encara hi ha grans diferències de classes socials i econòmiques. Per aquest motiu cal una visió més àmplia del present per a sortir de l'individualisme i apropar-se a les necessitats dels altres. N'hi ha de moltes menes, ja que, per començar, tot ésser humà és indigent perquè sempre clama, és vulnerable perquè poden fer-li mal i és fràgil per les pròpies limitacions. Davant d'això ens qüestionem: Qui necessita realment ajut? Qui s'aprofita de la situació? La pobresa, és real? Quina és la mesura justa per a contribuir a superar-la? Els articles d'aquest monogràfic conviden a donar respostes a molts d'aquests neguits que ens remouen la consciència i fan valorar el sentit autèntic de la justícia.

Vivim nous temps que demanen noves maneres de fer, però com sabem, malgrat tantes dificultats, el més valuós que tots tenim és la pròpia existència. Aquesta és la riquesa més profunda que a vegades ni tan sols valorem, però només des de la nostra existència concreta podem sentir les moltes oportunitats i gaudir-ne, enmig de la incertesa produïda per grans i petites crisis que toca assumir perquè cada ésser humà pugui tenir una vida digna i de qualitat. □

A. Sendra

monogràfic: ÈTICA EN TEMPS DE PENÚRIA

- | | |
|---|--|
| <p>8 La urgència d'afrontar èticament els canvis
Josep M. Forcada</p> <p>12 En la penúria, més ètica
Ignasi Farreres</p> <p>14 Implicació col·lectiva
Núria Gispert</p> <p>16 Rics en la pobresa
Josep Sabater</p> <p>18 De la bombolla a la realitat
Mauricio Chinchilla Pineda</p> <p>20 Ingredients per a construir una economia que entusiasmi
David Martínez</p> | <p>22 Ídols socials, replantejar l'amistat
Elisabet Juanola i Sòria</p> <p>23 L'ètica de la fraternitat i la ciència social
Salvador Giner</p> <p>24 Crisi econòmica o alguna cosa més?
Lluís Franco</p> <p>26 Vers un benefici comú: la lluita contra l'individualisme i el lucre
Caterine Galaz i Rodrigo Prieto</p> <p>29 I si...?
Anna-Bel Carbonell i Rios</p> <p>30 Aranguren, un clam constant per un estil de vida ètic
Josep M. Forcada</p> |
|---|--|

Portada i contraportada: Assumpta Sendra

seccions

- | | |
|---|--|
| <p>32 AULA DE REALISME EXISTENCIAL
La contingència
Natàlia Plá</p> <p>34 AULA DE LA CARTA DE LA PAU
Construir un món solidari
Francesc Torralba</p> <p>36 CARTA DE LA PAU DIRIGIDA A L'ONU
Notícies</p> | <p>39 ESPAI DE SALUT GLOBAL
Processos d'intervenció en prematuritat
Juanita Carulla</p> <p>DIÀLEGS DE CULTURA</p> <p>40 193 Sopar Hora Europea
Transversalitat dels valors</p> <p>42 194 Sopar Hora Europea
Els límits dels mitjans de comunicació</p> <p>44 FUNDACIÓ CATALUNYA-AMÈRICA
Juan Emilio Bosch Gaviño
Mauricio Chinchilla P.</p> |
|---|--|

RE és la sigla de «realisme existencial». La revista RE, de pensament i opinió, és una publicació que tracta temes que pertanyen a l'ésser humà, desenvolupats interdisciplinàriament des d'un plantejament realista i existencial. Intenta, des d'una serena reflexió, promoure profundament una societat en pau i festiva.

La urgència d'afrontar èticament els canvis

JOSEP M. FORCADA

L'afortunada expressió «ètica de la penúria» era el títol d'un profund article de José Luis L. Aranguren publicat en la *Revista de Occidente* l'any 1980, en què presenta, en forma de clam reflexiu, una urgent manera d'afrontar la vida. Insta la societat a entendre que la justícia social passa indefectiblement per uns nous valors socials.

En aquell moment i avui més que mai, des de la revista *RE*, davant de tant desconcert i dolor, ens plantejem un estudi de la complexa situació de la nostra societat en què hi ha força manca d'obertura a la solidaritat, especialment en els delicats moments de crisi, entre altres l'econòmica, que és causa de tanta penúria.

«Caldrà repensar moltes actituds que es donen per bones, com pot ser la capacitat d'especulació o les ganes de créixer econòmicament, sigui com sigui. I, què se n'ha de dir, del llenguatge incívic de la corrupció, que a molts els sembla una xacra tolerable?»

Partint d'unes propostes lúcides d'Aranguren, des d'aquestes pàgines intentem anar més enllà per desvetllar unes respostes socials a partir de l'aportació d'una ètica que condueix a la integració dels valors a la realitat social. Ell, en el seu article, anunciava la caiguda de moltes filosofies, com era el marxisme o com podia ser el naixement de l'existencialisme. Alguns d'aquells corrents de pensament els havia mantinguts amb decisió, altres els va deixar passar, altres els va viure com a vàlids i positivament interpel·ladors, sobretot aquelles formes de pensament amb un rerefons cristià. La penúria és causada per la mala distribució dels béns, afirma d'una manera complexa, «per una

part, en tant que l'economia, així com la psicologia i la sociologia, condicionen la forma o espècie de moral; per l'altra, la que ens importa aquí, en tant que la moral, directament o indirectament, ha regulat o ha intentat regular aquesta distribució, la comunitat de béns, el consumisme platònic, les utopies comunistes que han estat formulades al llarg dels segles s'han caracteritzat, fins i tot el marxisme, per la seva evasió de la realitat; la seva funció compensatòria era semblant a la de les religions de supervivència, però menor».

Desencisos d'avui

Aranguren ens fa adonar que, probablement, no tota la crisi ve del desencís del paradigma marxista ideològic, el pragmàtic, polític, social o econòmic. De seguida va ser discutit i prou s'encarregaren de fer-hi front des del liberalisme; però avui trontolla també la ideologia i la praxi liberal —com la totalitària—, que crea grans injustícies. I en el moment en què l'economia és tinguda per un motor de la societat —en altres moments potser ho va ser la religió, la força militar, les monarquies, etc.—, no hi ha cap reforma política o social que la deixi de banda.

La penúria explicada per Aranguren se situa en la globalitat social, en què l'ètica del treball i de la producció han de ser revisades perquè no es produeixi aquell contrasentit en què «la moral de l'enriquiment» —dins del capitalisme— genera «la immoralitat de l'empobriment». L'anàlisi del filòsof manté que «la denúncia moral de Marx és, com ha escrit Max Weber, la d'un món modern que *ha quedat buit d'esperit*, d'aquest esperit primer *religiosomoral* i a partir del segle XVIII purament moral que, procedint del protestantisme calvinista, va impulsar l'activisme capitalista modern. Evaporat aquest esperit, l'*estoig* que el contenia —metàfora del mateix Weber— ha quedat buit. Però Weber veu que el *capitalisme victoriós* ja no necessita l'esperit, en té prou amb les lleis econòmiques».

Múltiples crisis

La «correcció» que necessita la nostra societat –en crisi o, millor dit, en múltiples crisis– és passar d'una economia consumista a una economia solidària i passar d'una moral productivista a una moral en què es compti amb el consumidor. Aquesta moral s'ha de basar no sols en el bé del qui produeix, sinó també en el del qui consumeix, és a dir, de tothom.

El professor Aranguren l'any 1980 fa obrir els ulls al fet que «la societat de consum no es regeix ja –en el món occidental– pel principi de *necessitat*, sinó pel principi de plaer»; constata, doncs, que «ja no es viu per treballar i produir, sinó que es treballa i produeix per viure, entenent per viure, viure bé i gaudir. És clar que aquest viure bé i fruir de les coses no s'ha de fer amb males arts que tergiversin el bé dels altres i el propi».

Recordem que en aquest article diu exactament: «El món occidental, que fins ara malgastava, comença a veure's desproveït. Podríem dir, doncs, ètica de *desproveïment*, millor que ètica de la penúria, ja que per ara, encara en som lluny; però, d'altra banda, "desproveïment" és una paraula sense cap mena de

connotació que depassi la materialitat dels recursos materials disponibles... podem donar a "penúria" l'accepció d'empobriment relatiu, produït després d'una era d'afluència de béns, d'abundància».

La nova pobresa

S'apropa una etapa històrica de pobresa, especialment a Occident, que demana una reestructuració de molts paràmetres afeblits que han fet vulnerables les diverses situacions de la societat. Cal revisar moltes formes socials, algunes d'elles basades en la lluita de classes: per què avui hi ha encara tantes rivalitats entre estaments socials?, per què molta divergència sindical no es podria replantejar amb algun altre tipus de diàleg i de propostes que no es basessin només en la confrontació? Potser s'hauria de pensar més a obrir portes a la capacitat promotora d'idees realitzables generadores de recursos tant intel·lectuals com materials que servien per a un millor bé social. Potser s'hauria de revitalitzar el món agrícola sense deixar de banda el món industrial. Potser s'hauria d'obrir més la societat a creatives formes de participació en el món empresarial, petites i mitjanes empreses que no esclavitzessin.



JOAN MAGI BALCELLS

Potser cal repensar una nova economia familiar, menys individualitzada i més comunitària, que sigui capaç de retroalimentar els diferents nivells, per exemple, fills i pares —no es pot confiar que el futur es resoldrà fàcilment a través de subsidis o assegurances de vida—, també dinamitzar familiarment els béns vers els fills en forma de comunió econòmica. El sentit possessiu que desvetlla el fet de tenir béns o diners, pocs o molts, sovint crea una malaltissa sensació de poder. Caldrà repensar moltes actituds que es donen per bones, com pot ser la capacitat d'especulació o les ganes de créixer econòmicament, sigui com sigui. I, què se n'ha de dir, del llenguatge incívic de la corrupció, que a molts els sembla una xacra tolerable? ¿I de la compra de coses o béns que hom no necessita, i que quan s'aconsegueixen, moltes vegades, són una mena de càrrega absurda? Potser s'haurà de pensar més a deixar de viure per damunt de les possibilitats, recuperar el terme «esforç personal» i el col·lectiu. No oblidem que el llenguatge del pessimisme sovint porta a no fer res. També el llenguatge de la resignació, que duu a la paràlisi. La filosofia de l'èxit encara plana damunt la societat, en què té un lloc especial i només valen els que triomfen.

Tancar ferides

Un fenomen d'avui estès arreu de bona part del món és revifar moments, circumstàncies, situacions del passat que han condicionat les realitats actuals dels

països, d'ètnies, de grups, de pobles... subratllant tot el que contenen de negatiu o d'amarg, sobretot aquells fets històrics en els quals hi ha hagut dolor. La major part de les guerres o discussions es basen en el fet de reobrir les ferides per fer-ne brollar novament una sang que en forma de memòria, crea abundants ressentiments, no cal dir que molts s'ocupen d'anar-los atiant per fer-ne un brou de cultiu de venjances, desamors o rebuigs contra els que pensen que són els causants d'unes desgràcies, la responsabilitat de les quals avui es fan recaure contra els seus hereus. D'una forma astuta s'anul·la la possibilitat del perdó i s'aconsegueix que el dolor que produeixen continuï viu. També veiem reflectida la penúria ètica en les febleses d'un fer justícia que genera unes actituds preses per moltes persones que, probablement amb bona voluntat, estarien disposades a fer *tabula rasa* o a passar pàgina amb serenor, que, sovint, es troben abocades a prendre unes posicions violentes davant d'una crida intel·ligent de molts que pensen el contrari.

La història ha estat farcida, i el present també ho està, d'actituds dictatorials, de lluites tribals, de classismes ètnics, de lluites de castes o de grups de manipuladors que, per exemple, en el camp de l'economia, no respecten la dignitat dels altres, o bé en el camp de la religió o de la filosofia. És fàcil que per liderar grups es falsegin criteris o la realitat, i això els serveix per a anul·lar la bona fe de molta gent.



Normalment, la persona té molta força interior per a suportar situacions precàries.

Signes de violència

La violència potser és un signe de la penúria ètica del nostre temps. La persona que pensa diferent d'un mateix es fa llunyana, tant que fins i tot es pot fer menyspreable, i, evidentment, la forma més clara del menyspreu és l'eliminació. Violència de gènere, la de les bandes de joves, la de grups de fanàtics, la d'ètnies, la de països o la d'individus a qui, en el seu individualisme, importa molt poc perdre la vida, i que fins i tot pensen que fan un bé eliminant la vida dels altres. En molts casos es veu la guerra a través dels mitjans de comunicació com una anècdota o un espectacle, i empenyen a comptabilitzar mentalment les víctimes com a perdedores sense donar-hi més importància. Les guerres s'arriben a veure com un joc llunyà entre bons i dolents, i un se'n fa espectador –principalment des dels mitjans– i en relativitza, fins i tot, el dolor.

Una societat líquida

La penúria en els buits socials acostuma a conduir a la vivència del fenomen d'una societat *líquida*, en què el relativisme exagerat desproveeix de la consistència mínima de la societat, perquè no hi hagi continguts acceptats per tots, en què unes majories callin, es conformin, encara que no hi estiguin d'acord, i donin per bo tot el que se'ls posa al davant. Tot s'esmuny de les mans. Les actituds passives suren per damunt de tot. La sensació que no hi ha res que valgui la pena, o que tingui valor porta a una impressió de buidor que afecta bona part de la societat del nostre temps.

El relativisme davant el concepte de persona és dur. Tant els és que els altres existeixin com que no, que siguin propers o llunyans, o, pitjor encara, que siguin vius o morts. L'encís de sentir la bellesa d'existir no diu res a molts. No veuen el somriure d'un nen o d'una persona gran, o les mateixes llàgrimes, molts no les veuen perquè no veuen què hi ha darrere dels fets externs. Deixen esmorteir l'existència dels altres per manca d'entusiasme per a viure la pròpia vida. Quanta penúria per l'esquifiment del concepte de gaudir de ser vius! Quants no saben aprendre a ser, però no s'obliden pas del tenir... Molts avui tenen cura d'ensenyar a tenir, però no a ser.

Hi ha molta força interior en la persona que no es fa servir. No és benvista en un gran sector de la societat. Li sembla inútil. No és rendible. Molts creuen que la

capacitat espiritual és per a uns quants que no toquen de peus a terra. Se'ls titlla d'idealistes. Quants corrents ideològics treballen per esmorteir la dimensió espiritual de la persona! La penúria que fa silenciar la realitat de la persona, esquifint-la, empetitint-li l'existència. Molts en aquesta situació de crisi despullen el concepte de persona reduint-lo a pura racionalitat, o, encara pitjor, neguen al concepte de persona qualsevol transcendència. Ben cert que la destrucció de les idees condueix al caos i així molts pretenen introduir ideologies atractives o fins i tot divertides i buides, que fan que alguns busquin objectius que massifiquen i ensopeixen la societat i en el fons fan que la persona sigui frívola.

Virtuts i valors d'avui

L'alternativa que Aranguren ens proposa, encara que gairebé faci trenta anys, continua sent vàlida avui: «davant el consumisme, no la renúncia, sinó una nova moral del desig, del goig, del plaer, sí, però posats en els béns que són a l'abast de tots, de la vida senzilla; moral de fer de la necessitat no sols virtut, segons el proverbi, sinó també virtú, qualitat estètica no esteticista, sinó posada a l'abast de tots». Ell l'anomena **ètica estètica**, segons l'estil postmodern.

Potser cal pensar a introduir una pedagogia dels valors en el món de l'economia pública i privada, és a dir, en la societat civil, en els que governen, als municipis, en les famílies i en els individus, i fonamentalment treballar perquè els valors siguin reconeguts i viscuts en les altres dimensions de la ciutadania que viu la penúria moral, o de la convivència, o de les relacions socials.

La força dels valors humans pot guarir ferides; amb la força dels sentiments humans, nets i nobles, ajudats per un nord espiritual, sigui sobrenatural o no, es pot anar renovant una imatge de persona que en molts casos s'està perdent.

El pensador José Luis L. Aranguren conclou el seu article considerant que «davant la *vida intensa* que es mou entre els dos pols frenètics del *negoci* i la *diversió*, hi ha el *repòs*, com a possibilitat que el *pòsit* de la vida es vagi dipositant en el fons de la nostra ànima». Per a poder reviuire la vida s'ha de «poder arribar a constituir el nucli central d'una actitud i una moral gens programada, la possibilitat de la qual sigui oberta a la nova situació econòmica de desproveïment, de relativa escassetat, de penúria». □

En la penúria, més ètica

IGNASI FARRERES

President del Centre d'Estudis Econòmics i Socials (CEES)

Què es pretén quan se'ns invita a parlar d'ètica en temps de penúria (o sigui com ara, que és temps de dificultats i crisi econòmica)?

Definicions i relació entre ètica i moral

Darrerament se'n parla molt, de l'ètica. Sabem bé què significa? Què volen dir? Quasi tots els diccionaris ho lliguen amb el terme «moral». Així, el diccionari de Maria Moliner la defineix com a adjectiu, que significa «estar d'acord amb els preceptes de l'ètica ~ moral» i torna a utilitzar aquest símbol ~ (que en matemàtiques vol dir «aproximadament igual»), i també com a substantiu femení: «Part de la filosofia que tracta del bé i el mal en els actes humans ~ moral». També el diccionari de l'IEC diu que «fa referència als capteniments morals». Igualment, en la GEC es diu que és difícil «establir la diferència existent entre ètica i moral: etimològicament signifiquen el mateix i sovint l'ús d'un o de l'altre terme és convencional».

Agafarem l'accepció de l'ètica de la GEC com a «ciència filosòfica que determina la rectitud i el sentit del comportament humà, segons uns principis normatius dels quals es deriven uns deures i unes obligacions», i l'acompanyarem amb la definició que com a adjectiu dona de moral el diccionari de Maria Moliner: «Relacionat amb la classificació dels actes humans en bons i dolents des del punt de vista del bé general: "valor moral"».

Aplicació a l'economia

Aquesta llarga digressió ens serà útil per a concretar les exigències de la paraula 'ètica' tal com l'entendem, en aplicar-la a l'economia, o sigui en la resolució de les necessitats materials de la vida. Es demana bons comportaments des del punt de vista del bé general. Remarquem això del bé general com un element important. Per exemple, un comportament d'un directiu d'una empresa podria ser qualificat d'ètic si la gestiona bé per maximitzar els seus beneficis (és la seva obligació), i poder pagar així més dividendes o incre-

mentar reserves convertint-la en més sòlida. Però aquesta gestió no podrà ser titllada d'ètica —ans al contrari d'antiètica—, si aquest augment dels beneficis els obté explotant nens treballadors. Per això, els comportaments individuals han de ser coherents, o almenys no estar en contradicció, amb el bé general o bé comú.

Els comportaments ètics són totalment necessaris en l'economia, entre altres coses perquè han estat comportaments no ètics els que han desencadenat la catàstrofe financera i econòmica que ha generat l'actual crisi mundial. Certament, és l'egoisme incontrolat de certes institucions financeres i dels seus directius el que ha dut a les fallides del banc Lehman Brothers o del rescat en darrera instància de l'asseguradora AIG, i també ha estat l'avarícia del financer Madoff el que el va portar a cometre el frau piramidal més important de la història. També han estat mancades d'ètica les agències que auditaren aquestes entitats o les de *rating* que qualificaven amb les més altes graduacions la solvència dels bancs que van començar a titularitzar i vendre, arreu del món, unes hipoteques que en la major part eren pura enganyifa.

A part que els comportaments no ètics són, com hem vist, negatius per a la comunitat, tenen una altra conseqüència negativa: actuen de forma antipedagògica, incitant altres persones a imitar aquestes conductes antisocials. Estimulen l'afany del posseir sobre el ser, així com l'ambició i l'avarícia de moltes persones enlluernades pels guanys copiosos i ràpids de les conductes amorals o antimorals. En darrer terme irradien en la ciutadania en general una pèrdua de la moral, entesa aquí com a estat d'ànim de les persones.

Josep M. Forcada, en el número 58 de l'abril passat, ens deia que «la precarietat és dura d'assumir quan s'ha viscut en l'abundor». És cert. Les millores i els progressos materials els assumim fàcilment. En canvi, és molt difícil fer marxa enrere; cal renunciar a coses que havíem incorporat al nostre sistema de vida, com si tinguessin caire permanent. Això comporta sacrifici, malestar o fins i tot dolor. Per això les conductes

antiètiques, si bé poden ser considerades en termes més benvolents quan els observadors gaudeixen de benestar, seran especialment feridores quan arriben a coneixement de persones en situació de pobresa o precarietat. Aquells robatoris, aquelles falsificacions, aquelles especulacions fetes partint d'informacions privilegiades, són especialment feridores per a les persones que estan vivint amb una pensió mínima, estan en atur o viuen amb grans dificultats econòmiques. Per això, en temps de penúria cal que les conductes dels operadors econòmics siguin més acurades que mai: els comportaments ètics són més necessaris que mai.

Arribats en aquest punt, volem afegir-hi una reflexió. Fins ara hem parlat de conductes actives, que infringeixen l'ètica desitjable, de les actuacions morals que es desvien del bé i porten al mal. Aquestes són conductes clarament reprovables, perquè són clarament identificables com a negatives, però hi ha conductes que també podríem identificar com a negatives, encara que no suposin una acció, una activitat, ans al contrari, es caracteritzen perquè són producte de la inactivitat o de l'omissió.

Posarem un exemple. És conegut que els primers símptomes de dificultats en la marxa de l'economia mundial es van produir als Estats Units ja en el segon semestre del 2007. I que es van estendre ràpidament a tot Europa i al món. L'onada arribà també de seguida a Espanya, però com que hi havia convocades les eleccions generals per al mes de març del 2008, per no enterbolir la seva reelecció com a president del govern, el senyor Zapatero es va negar a reconèixer que ja ens trobàvem immersos en la crisi, abans de les eleccions i fins i tot ja molt després, resistint-se a utilitzar la paraula 'crisi'. El que és greu és que, com que no hi havia oficialment crisi, no hi havia cap diagnòstic sobre ella i, lògicament, si no hi havia diagnòstic, no es prenen mesures per a remeiar-la. Aquest seria un exemple d'actuació no ètica per omissió.

En general totes les faltes de previsió derivades de la inacció per omissió, poden considerar-se com a comportaments moralment reprovables. Això comprendria les mancances d'actuació en camps que podrien anar des de la prevenció sanitària d'epidèmies fins a la prevenció d'accidents, tant de circulació com de caire laboral. Hi ha, però, un cas, en el qual volem incidir per



OSHKAR

Els comportaments individuals han de ser coherents per a contribuir al bé comú de tota la societat.

la seva importància en el moment actual de crisi econòmica, encara que pugui ser objecte de polèmica. És una realitat que avui el nostre món laboral està afectat per dues lacres: una elevadíssima taxa d'atur (al voltant del 20%) i un molt elevat índex de precarietat laboral (contractes temporers), un 27%. Essent així, és imperdonable que el govern i els agents socials, patronals i sindicats, no parlin en profunditat d'aquestes qüestions, de les seves causes i sobretot cercant fórmules per a trobar-hi solucions. Això cal fer-ho sense condicions prèvies, ja que aquestes bloquegen el debat. No és legítim oposar-se a parlar

dels temes que afecten greument els ciutadans, ni excusar-se en la manca de diàleg dels agents socials, per no assumir, com fa «el Gobierno», la iniciativa que hauria de liderar precisament quan hi ha crisi econòmica i, a sobre, manca de diàleg social.

En resum, i tornem al títol d'aquest article, quan la situació econòmica és més greu, major és l'exigència de comportaments moralment ètics, o sigui: en la penúria, més ètica. □

ifarreres@ceesocials.org

Implicació col·lectiva

NÚRIA GISPert

Membre del Consell Assessor de la Fundació Pere Tarrés

Des de la Revolució Industrial fins als nostres dies la distància entre rics i pobres s'ha fet cada vegada més notòria. Avui la proporció és d'1 a 96. A Espanya, tot i que en els darrers anys hem viscut una economia creixent, el percentatge de famílies i persones que es trobaven per sota del llindar de la pobresa s'ha mantingut invariable, malgrat que les xifres macroeconòmiques hagin estat bones. Així, doncs, es comprova que el creixement econòmic i el desenvolupament social són dos factors independents.

Hem viscut una ètica de consum, no una ètica de valors. Hem de subratllar tots aquells valors que poden fer de contrapès a l'ètica individualista, a l'ètica que només fa que l'individu busqui la seva satisfacció personal, el seu interès, i no pensi en els altres. Tot el que ens proposen els mitjans de comunicació, la publicitat, el veí del costat... interessa a l'economia de consum. Hem de fomentar valors que ajudin a

la convivència pública, a fer que les coses funcionin millor. Hem de fomentar la solidaritat, que és una exigència ètica, la tolerància i la responsabilitat.

La pregunta que cal fer-se és: de quina manera ens hem d'interessar pels altres? De quina manera podem implicar-nos en la vida col·lectiva?

Eixos que han de guiar la nostra tasca

Centrats en els més febles

Perquè l'exclusió disminueixi en temps de penúria hem d'intentar centrar-nos en les persones més febles, sempre partint del reconeixement de la seva dignitat personal i de la seva autoestima i protagonisme. És un reconeixement que s'ha d'expressar un dia i un altre dia amb l'acollida incondicional, l'acompanyament i la continuïtat de la relació.

«Si volem una societat més justa i més igualitària, ha arribat l'hora de fer un esforç, tenint present l'ara, però considerant també el futur. No s'hi val a pensar en el passat ni a copiar models d'altres nacions. Hem de fer el nostre camí»

Fomentar la participació social

Cal fomentar el protagonisme dels afectats: el subjecte de l'acció són les persones i els grups socials que es troben en situació d'exclusió: són subjectes de l'acció amb les seves capacitats i potencialitats. També cal promoure un voluntariat responsable, no un voluntariat que digui: «Com que no sé què fer aniré a ajudar una ONG». Han de ser voluntaris que responsablement vulguin formar-se com a persones capaces d'ajudar els altres, per exemple, fent companyia als avis i àvies o acompanyant-los al metge.

Promoure una xarxa de solidaritat

És imprescindible comptar amb una xarxa d'equips o grups amb una gran presència d'altres grups o organitzacions i col·lectius perquè siguin capaços d'establir relacions i compromisos, que busquin la transformació social i les claus de la justícia i la solidaritat.

Informar, sensibilitzar i denunciar

Hem de fomentar la sensibilitat de la societat envers les problemàtiques socials existents. També hem de donar a conèixer allò que sapiguem, mitjançant activitats de difusió i informació, per a augmentar la comprensió de la dinàmica social actual. Així mateix, hem de pronunciar-nos sense demora davant de totes les situacions d'injustícia que detectem, i denunciar les que coneguem i les seves causes.

També cal denunciar les polítiques socials no satisfactòries. En aquest sentit, cal fer propostes pertinents i promoure debats sobre els temes que preocupen les persones per a intentar trobar-hi solucions.

Si volem una societat més justa i més igualitària, ha arribat l'hora de fer un esforç, tenint present l'ara, però considerant també el futur. No s'hi val a pensar en el

passat ni a copiar models d'altres nacions. Hem de fer el nostre camí. Aquest camí no el podem fer sols. Necessitem els partits polítics, les patronals, els sindicats, les organitzacions civils i les esglésies.

Necessitem fer un pacte polític i social.

Aquest pacte ha de garantir els esforços d'uns i altres en la recerca de solucions per als reptes que ens planteja aquest nou segle. Hem de lluitar per una societat lliure i equitativa, no solament garantint teòricament la igualtat de tota la ciutadania, sinó també proporcionant les mateixes oportunitats per a aconseguir els recursos per a tothom. A posteriori cal corregir els resultats del funcionament del mercat i garantir un mínim a tothom que eviti situacions de marginació i impedeixi les de privilegi.

Això és difícil, perquè en aquest moment els polítics cada vegada estan més allunyats de la ciutadania. Pensen sempre en grans projectes, però s'allunyen cada cop més de les realitats que viu el poble. Hi ha grans consells consultius, defensors de tothom, però no es pensa en el ciutadà. De vegades crec que es compleix allò de: «tot per al poble, però sense el poble».

Tot plegat ha fet que els partits polítics cada vegada tinguin menys incidència en el ciutadà i comporta que cada cop hi hagi més abstenció. Cal tenir esperança en la ciutadania. Cada vegada neixen entitats que són d'interès cabdal per a tothom. Crec que comencem a construir les entitats de les persones. També nosaltres mateixos hem de canviar en la nostra manera de consumir amb responsabilitat i austeritat.

Si volem construir un món on tothom tingui futur, hem de construir un espai d'oportunitats dins un entorn social comú. □

ngispertfeliu@hotmail.com

Rics en la pobresa

JOSEP SABATER

Escriptor. Canadà



Els temps de penúria es presenten en principi com a temps de pèrdua, sobretot d'ordre material. Pèrdua de la qual es pot seguir un cert malestar. No hi ha dubte que per a aquell que ha gaudit de bons moments econòmics i de benestar material —i si no ha viscut alegrement en la superabundància poc se n'ha faltat— trobar-se que, per les circumstàncies que siguin, ha d'estar-se de moltes coses i renunciar a gustos i capricis que abans potser donava per descomptats, pot produir un fort desassossec i fins i tot angou. I si no, la pregunta «per què a mi?», sí: «per què ara, quan tot m'anava tan bé?». I, lògicament, aquesta pregunta en podria portar d'altres com ara: «Què ha passat? ¿En podré sortir ben parat, d'aquesta situació? Podré tornar a viure com abans?».

Molt probablement aquests interrogants no fan altra cosa que suscitar un neguit i incertesa personal de difícil resolució. Tanmateix, obren la possibilitat de replantejar-se la pròpia posició existencial davant la realitat. I veure's a si mateix no com algú que només podria anar guanyant (benestar, riquesa, seguretat, plaers, confort...), sinó com aquell que de la pèrdua d'un cert estatus social que creia il·lusòriament permanent o prou durador i estable, s'adona que tot el que es té es pot deixar de tenir. I que de la riquesa es pot passar a la pobresa en menys temps del que hom pensa. I, alhora, que l'individualisme materialista en què ha viscut fins ara, en realitat no aportava cap qualitat humana i ètica a la seva existència, per molt que fes coses i per beneficis que obtingués de les seves activitats. Podríem dir que un tal individu ha entrat en la dimen-

sió fins al moment desconeguda i ben segur temuda de la precarietat. I que vulgues no vulgues està obligat a pensar en nous termes ètics la seva pròpia realitat humana i el tot de la seva vida.

El seu ser, fer i actuar ja no estarà tan centrat en la idea monolineal de creixement que apunta i aspira a la plenitud material i tecnològica, com al convenciment que la pròpia existència està marcada per la seva contingent presència en el món, que a la vegada l'«informa» de la seva condició d'ésser indigent i inacabat.

Velles i noves virtuts

Per una d'aquelles curioses paradoxes de la vida, de la precarietat economicosocial a la penúria només s'hi pot passar satisfactòriament —feliç trànsit?— quan hom es fa càrrec que la pobra riquesa del tenir empal·lideix al costat de la rica pobresa del ser. I aquell qui aprèn a viure des del que és i no des del que té (diners, èxit, poder, fama, etc.) es fa apte per a sortir de l'individualisme sense més entrebancs que els que el seu tarannà i manera de ser li posi. I, alhora, es disposa a ser més obert, sensible i sol·lícit a les necessitats dels altres. I a emprendre accions solidàries en pro d'aquests, especialment els més desfavorits i desvalguts.

I si a tots ens toca viure temps de penúria, no serà repetint i mantenint els mateixos patrons de conducta consumista, des dels quals podrem descobrir la dignitat d'una nova classe social i actuar, pensar, sentir i voler en conseqüència. Això és: viure alliberats de tota

«Si a tots ens toca viure temps de penúria, no serà repetint i mantenint els mateixos patrons de conducta consumista»

necessitat induïda pels mitjans i altres fonts d'influència i manipulació publicitària i comercial, i recobrar el sentit de la proporció i mesura entre el desig i la realitat, la necessitat real i la seva justa satisfacció. I guanyar distància entre la ficció virtual tot redescobrint la pràctica de les velles virtuts, tals com la prudència, la templança, la fortalesa. I, alhora, saber viure des de les noves virtuts de l'empatia, la solidaritat i la cooperació, entre altres.

La dita «quí res no té, res no té a perdre» no fa justícia a la complexitat de l'ésser humà, car un pot no tenir res i perdre-ho tot, tanmateix. I «tot» aquí, òbviament, no significa cap cosa extrínseca a la persona. Es refereix a allò més constitutiu a l'home: la seva dignitat i voluntat de viure. I, en darrera instància, no oblidem que hom també pot perdre's a si mateix.

Actitud d'humil agraïment

Al meu criteri, qualsevol ètica per als temps de penúria que vivim –i viurem?– només dirà quelcom significatiu a l'home d'avui –i de demà– i tindrà autèntic valor si es fonamenta no en allò que aquest té, sinó en allò que el sosté. I, per tant, en allò que està més enllà d'ell mateix, en allò que el transcendeix. Alguna cosa en què l'home no pot deixar de comptar, per poc que el tingui en compte. Alguna cosa que li és sempre present, per poc que el tingui present. Que li dona l'ésser i la vida, per poc que se n'adoni. I que és la font de la seva existència. L'única realitat que se sosté a si mateixa, bo i sostenint-ho tot, i davant la qual el que més s'escau a l'home és una actitud d'humil agraïment.

Qualsevol altra ètica de caràcter diguem-ne immanent sense buscar cap altre fonament fora de si mateixa, al meu parer farà curt a l'hora d'orientar i donar respostes pràctiques i fortes a les qüestions més candents, urgents i greus que es plantegen a l'home contemporani. I farà curt perquè aquesta mateixa ètica més *light* corre el risc de diluir-se i quedar-se descol·locada davant les problemàtiques i conflictes més seriosos i preocupants que concerneixen i afecten les nostres societats.

Que consti, però, que no estic defensant ni postulant una ètica heterònoma enfront d'una ètica autònoma.

En el cas que ens ocupa, tant l'una com l'altra s'invaliden, en part, a si mateixes per excloents. El que té de bo l'una: la referència última a una instància moral superior a l'home, alhora el desimplica pel seu caràcter extrínsec. I el que té de bo la segona: la constant autorreferència a l'ésser humà com a agent, autor i actor moral, alhora el sobrecarrega amb uns deures i obligacions molts cops inassumibles. I no perquè no els pugui portar a terme sinó perquè, realitzant-los, es troba que segueix molt lluny d'autorealitzar-se humanament.

Davant d'això, la meua modesta proposta ètica per als temps que vivim seria reformular una moral triàdica, transautònoma, intraautònoma i coautònoma; és a dir, que es refereix alhora a l'home i al més enllà de l'home. O a l'home com aquell que està més ençà i més enllà de si mateix. Que existeix i es viu com a mortal i que, per tant, és finit, contingent i rebedor-deutor agraït del seu ésser donat, la qual cosa li confereix un plus ontoètic que el dota ensem de grandesa i petitesse, de conspiciuïtat i d'humilitat.

L'home, vist sota el prisma d'aquesta ètica, és aquell que pot arribar a ser més, que pot aspirar a la perfecció, gràcies a l'ens que el transcendeix, i aquesta transautonomia ètica es tradueix en un estat interior obert i capaç de mirar cap endins i cap enfora, que és «cient» i «cons-cient», que té coneixement i ciència de si mateix i a la vegada es coneix amb l'altre. Que, doncs, té consciència.

No se m'acut francament una altra provatura ètica que pugui disposar l'home d'avui a sortir de l'individualisme sense perdre's en cap forma d'alienant col·lectivisme o comunitarisme trivial, i que alhora el disposi a viure més centrat en el que és que en el que té. Que sàpiga fer-se més pobre de coses i més ric en relacions humanes, més lliure per a les accions solidàries i més conscient de la dignitat existencial que prové de saber-se contingent i precari. I assumir certes pèrdues materials de poder, influència, diners, etc., com a guanys i riqueses interiors. I que, en definitiva, es redescobreixi humanament vivint una praxi ètica més d'acord amb els temps de penúria enmig dels quals pelegrinem. □

paradoxals@yahoo.ca

De la bombolla a la realitat

MAURICIO CHINCHILLA PINEDA

Periodista (Colòmbia)

«La violència és un mitjà i també una forma d'expressió.»

FERNANDO SAVATER

En la nostra societat sembla com si teoria i realitat estiguessin renyides, i com si dia a dia s'allunyés més l'una de l'altra. En diversos camps hi ha persones dedicades a teoritzar, a pensar, a analitzar la realitat: filòsofs, ètics, crítics, mestres, orientadors. Però, serveixen d'alguna cosa? No és estrany sentir que la realitat supera la ficció; i de quina manera, podríem dir. És com si la societat visqués en una bombolla i no toqués de peus a terra. La crua realitat ens ho demostra. El valor de la llibertat individual està renyit amb el valor de l'ordre públic. Ètica, individualisme, solidaritat, dignitat, són paraules amb un gran pes específic, però que sembla que cada vegada van perdent més el significat i la profunditat. Crec que, com deia Max Weber, és necessari passar d'una ètica de principis centrada en definicions i veritats a una ètica de responsabilitats. Tot seguit mencionaré, sense judicar, diversos casos reals que ens podrien fer interrogar sobre el present, sobre el que està passant i sobre cap a on volem caminar. Cadascú que en tregui les seves pròpies conclusions...

✓ Una dona que practica una determinada religió s'enamora d'un home que no té les seves mateixes creences. La dona és corresposta en el seu amor. El pare de la dona no comparteix aquest amor, es nega a aquesta relació. La dona tira endavant amb el seu amor. El pare lleva la vida a la dona. Tal com li havia donat la vida, creu que també la hi pot prendre; aquest és el seu argument.

✓ Fa uns quants anys el pare va prohibir al seu fill de quinze anys assistir a una excursió a la muntanya; argumentava que el grup amb el qual aniria era massa jove i irresponsable i podrien haver-hi problemes. Anys més tard,

aquest mateix noi es casa i té un fill. Quan té quinze anys, el pare l'apunta a un centre excursionista perquè el noi tingui contacte amb la natura i es faci responsable dels seus actes...

✓ Una comunitat indígena viu igual que els seus avantpassats, que han viscut igual tota la seva vida. Uns missioners evangelitzen amb zel aquella comunitat que ha viscut tota la seva història de la mateixa manera. A una certa distància, s'instal·len uns forasters a viure la seva pròpia vida. Viuen i deixen viure. La vida sol transcórrer en pau.

✓ Uns joves es reuneixen cada cap de setmana per explorar les muntanyes, respirar aire pur, per acampar a plena natura, per cuidar-se d'una ermita, tot això amb una passió gairebé militar i les seves famílies n'estan molt contentes. Cada cap de setmana uns nois es reuneixen en una plaça cèntrica. Cadascun porta la seva pròpia taula de *skate board* i fa una cabriola d'allò més difícil i esmerça hores i més hores a millorar la tècnica. Fan soroll, ratllen parets i el terra. Els seus pares no saben què fer amb ells.

✓ Han acabat la carrera de ciències polítiques. Les pràctiques han estat molt bones. Tenen possibilitat de treball. Els pares se'n senten orgullosos. Els nois decideixen carregar-se la motxilla a l'esquena i «fer les Amèriques». Tal com està avui dia, la política pot esperar. És preferible veure món, conèixer gent i obtenir noves experiències. Les quatre parets del seu món els ofeguen. El cel d'Amèrica els espera. Els seus pares estan desconcertats.

✓ Vénen de lluny. El color de la seva pell és fosc, el de les seves robes, viu. Tenen una mirada intensa i una fe profunda. Estiu i hivern van amb

amb sandàlies i als llocs sagrats es descalcen. Demanen a l'administració pública un lloc per a les seves oracions. L'administració els el nega. Els exigeix que primer s'integrin. L'administració propugna igualtat, fraternitat i llibertat.

✓ En una escola el professor castiga l'alumne. L'alumne s'ha portat malament i el treu de la classe. L'endemà el pare de l'alumne pega al professor. Un altre pare castiga el seu fill. El fill pega al seu pare. El pare va a l'escola d'adults. A la seva classe tots els seus companys han estat copejats pels seus fills.

✓ Van lluitar en aquella guerra, van lluitar com si aquella guerra fos pròpia. Aquella guerra no els pertanyia. Ells no eren d'aquell país, no hi havien nascut, allà, aquest paisatge no els pertanyia, aquestes fronteres no eren les seves. Van ajudar a guanyar la guerra. El país ara és lliure. Aquest país els va traslladar als seus llocs d'origen. Aquest país els va expulsar, aquest país que havien ajudat, els va tancar les fronteres. Aquest país no els va indemnitzar, ni els va agrair res. Ara aquests homes viuen en el seu paisatge, recordant velles guerres, guerres que no eren seves. Aquests homes gaudeixen amb cada alba i també quan es pon el sol. Gaudeixen del temps viscut i del que vindrà en endavant. En la seva mirada no hi ha rancor. Ara són els seus néts els que lluiten per arribar al país que els seus avis van ajudar a alliberar.

✓ L'home és un gran mecenes i és àmpliament reconegut. Pertany a l'alta burgesia. El seu pare ja ho era i també havia ajudat molta gent. El cognom de la família sempre ha estat en el més alt, és pronunciat gairebé amb reverència per tota la societat. De sobte, un dia es descobreix que aquest gran mecenes ha falsificat papers, ha mentit, ha desviat diners. El mecenes, altiu, desafia tothom, desafia la justícia. L'home es querella. La gent al carrer procura no tornar a esmentar aquell cognom. L'home no cau en desgràcia. La vida segueix el seu curs.

✓ Un jutge crida a judici una persona com a «presumpte» autor d'un delictes. Aquesta persona demanda el jutge per haver-lo cridat a judici. Què és la justícia i de part de qui està?

✓ Un empresari vol construir un gran edifici en uns solars abandonats, i per ampliar-lo també pretén un vell edifici on fa molts anys que hi ha els mateixos llogaters. La majoria són persones grans i paguen un lloguer molt baix. Un polític cobra per fer els ulls grossos. Els terrenys han estat requalificats per l'ajuntament. Un empresari de la construcció ha rebut una medalla de l'ajuntament per crear ocupació.

✓ Vivien en un barri marginal on arribaven poques coses. Ni autobusos, ni aigua, ni llum, ni telèfon, i encara menys el que es coneix com a noves tecnologies. L'alcalde i el seu pla van transformar la ciutat. Van construir biblioteques, parcs, avingudes, escoles. La gent marginal es féu visible. Ara és part de la ciutat.

✓ Una dona plora asseguda en un parc. Tothom que passa pel seu costat la veu plorar. Ningú no s'atura a preguntar-li què li passa, si es troba bé o malament. Els caminants acceleren el pas en veure-la plorar. La dona es pregunta per què tanta soledat enmig de tanta gent.

✓ Hi ha guerra de preus. Els productors no es posen d'acord amb els distribuïdors i aquests amb els detallistes. Els productors protesten i per això decideixen llençar el producte a les escombraries. Uns metres més enllà, uns nens desnodrits lluiten per sobreviure.

✓ Un immigrant entra en un caixer automàtic. Abans de realitzar l'operació troba un sobre amb diners. Se li presenta el dilema. Decideix posar-se en contacte amb la policia i tornar el que no és seu. Malgrat les penúries econòmiques, des de petit li van ensenyar que el que no és seu, no és seu. Què pensarà el propietari dels diners?

✓ Te setze anys i legalment no cal que consulti els seus pares per a fer-se un intervenció estètica, tampoc per a avortar, però, en canvi, sí que necessita permís per a posar-se un *piercing* o tatuar-se la pell. A la mateixa edat no pot demanar una hipoteca, però, en canvi, sí que es pot casar, i fins i tot a catorze anys, si té el permís d'un jutge; això sí, no pot adoptar si no té vint-i-cinc anys. □

Ingredients per a construir una economia que entusiasmi

DAVID MARTÍNEZ

Economista



JOAN MAGI BALCELLS

Cal una visió global per a organitzar i administrar tots els recursos.

La idea d'un creixement il·limitat, el pensament que un enfocament lliberal i salvatge de l'economia ens havia de portar a un progrés més gran dels individus i la visió que la globalització podria ser l'elixir de la immortalitat del nostre model econòmic, han sumit els individus en un somni que finalment s'ha convertit en un malson.

Alhora, aquesta percepció de desconcert crea en l'individu una forta sensació de desencís que ens pot fer pensar que és gairebé impossible descobrir nous camins que ens permetin trobar una nova manera de fer economia.

Malgrat l'impressionant progrés que ha tingut la nostra civilització en els últims cinquanta anys i la forta creació de riquesa generada, segons la majoria d'investigadors, el nivell de felicitat dels individus no ha augmen-

tat durant aquest període. Podríem dir que som davant d'un model de desenvolupament que no té la capacitat de generar més felicitat en les persones.

Tanmateix, els principals reptes que tenim plantejats en aquest segle XXI no deixen de ser tan primaris com evidents: en primer lloc, l'esgotament de les principals fonts d'energia; en segon lloc, l'escassetat d'aliments; i en tercer lloc, una forta manca d'aigua en l'hemisferi sud com a conseqüència del canvi climàtic. Aquests reptes requereixen una visió global en la manera d'organitzar i d'administrar aquests recursos escassos.

La necessitat de millorar el nivell de felicitat de les persones i la urgència amb què cal afrontar aquesta manca de recursos a escala planetària, ens obliguen a cercar un model econòmic amb sentit. Un model en què el creixement no sigui un objectiu en si mateix,

sinó un resultat. En definitiva, una nova manera de fer economia que sigui capaç d'entusiasmar els qui la pensen, els qui la practiquen i els qui en gaudeixen.

Però, quins podrien ser els ingredients que farien de l'economia una ciència capaç d'entusiasmar?

1. Després d'un fort sotrac, el primer pas per a reconstruir novament amb entusiasme és despertar del nostre interior la capacitat de resiliència. Per tant, és necessari formar les noves generacions, que han estat acostumades a viure sota el paraigua del confort i la seguretat, a ser més resilients i a treure de dintre seu el millor que tenen per a poder afrontar les situacions adverses amb una actitud constructiva i amb visió de futur.
2. Per a construir una nova economia s'han de repensar les idees preconcebudes; i, per tant, cal generar un entorn favorable perquè brolli al màxim la creativitat dels individus. Sentir-se partícip d'un procés creatiu és sempre engrescador, alhora que motiva i contagia l'entusiasme.
3. Hem de creure que és possible una economia construïda sobre el postmaterialisme, en què la qualitat de les relacions humanes i l'equilibri emocional dels individus guanyi protagonisme per sobre del que és estrictament material. El problema que genera actualment el desequilibri emocional té un impacte tan gran en la nostra societat, que alguns investigadors consideren que pels volts de l'any 2025 la depressió esdevindrà la segona causa de mortalitat.
4. Hem de repensar una economia reconciliada amb el medi ambient, en la qual el creixement no es converteixi en una meta en si mateixa, sinó que sigui el resultat d'un camí que ha de tenir en compte, dintre la definició de totes les estratègies, la sostenibilitat del nostre planeta.
5. Cal que l'economia trobi uns valors que uneixin tots els individus i pels quals tinguin sentit continuar lluitant, amb l'objectiu de construir una nova realitat més equilibrada i més en pau amb nosaltres mateixos, amb els altres i amb tot el nostre entorn.
6. Les institucions i organismes públics de caràcter internacional, a causa del debilitament que pateixen els estats com a conseqüència de la dificultat que tenen per a prendre decisions que afecten temes globals, han de créixer en nombre, en dimensió, en diversitat i en efectivitat. Una mostra la trobem en la pèrdua de poder del G8 (grup dels vuit països més poderosos) en favor del G20 (al qual s'incorporen nous països procedents de les economies emergents).
7. Si volem gestionar d'una manera més eficient els problemes globals que se'ns plantegen, haurem de substituir l'individualisme que impera actualment, per un nou esquema de relacions on es prioritzi la cooperació. El model competitiu no funcionarà en el nou escenari, on es requereix la implicació i coordinació conjunta de tots els països. Un exemple el trobem en la cursa per a conquerir l'espai; actualment ja no té sentit fer-la en solitari, no hi ha prou recursos per a abastar-la individualment i, en canvi, sí que és possible fer-ho en cooperació.
8. Una nova economia només es pot construir sobre l'esforç. Vivim en una societat que ha conreat la comoditat i això ha provocat en els més joves una gran dificultat per a assolir reptes a llarg termini. Les noves generacions són víctimes de la fragilitat i això no els permet viure amb serenitat el fracàs.
9. Caldrà cercar una nova economia on totes les parts hi surtin guanyant. No podem seguir vivint en una economia de guanyadors i perdedors. El món és global i els reptes també ho són; en aquest entorn és indispensable assumir que per a rebre també cal donar.
10. Com a últim punt, en un món en què les empreses són multinacionals i obtenen els beneficis en un entorn global, seria lícit pensar que la redistribució d'aquests beneficis hauria de ser també global.

En definitiva, hem de construir una economia «amb sentit», que sigui capaç d'entusiasmar. És per això que davant la consigna que acompanya el desencís, **«no et compliquis la vida»**, caldrà trobar en la nostra quotidianitat la consigna que acompanya l'entusiasme que ens duu a **«implicar-nos en la vida»**. D'aquesta manera, segur que la nostra tasca, per complexa que sigui, serà molt més gratificant i generarà entusiasme al voltant nostre. □

dmartinez@addvante.com

Ídols socials, replantejar l'amistat

ELISABET JUANOLA I SÒRIA

Periodista. Xile

En una entrevista recent feta a la periodista xilena Elizabeth Subercaseaux a propòsit del seu llibre *Vendo casa en el barrio alto*, ella assegurava que la divisió de classes produeix ressentiments, i basant aquesta afirmació en la seva pròpia experiència, afegia que el seu país és un dels més classistes de l'Amèrica Llatina. A Xile, com en molts països que han estat colònia, durant generacions el poder ha estat cosa de les classes socials més privilegiades. Avui, però, aquest país, immers en la globalitat, ha d'anar renovant la manera d'encarar les relacions.

Ni Xile ni cap país del món no pot aïllar-se de la resta del planeta. Una prova d'això ha estat la darrera crisi econòmica, que, tot i que ha canviat el món, encara no sabem ben bé amb quina profunditat. Els especialistes es contradiuen una mica en les prediccions, i potser hi ha tantes variables i tants condicionants que no es poden fer gaires prediccions. Per exemple, si bé la crisi pot ocasionar inestabilitat i malestar, també —com tota crisi— serà una oportunitat de tornar a mirar la vida i de replantejar-se'n el sentit.

Fa anys ens preocupava molt quedar-nos sense feina; avui, no tant. Canviar de feina és freqüent i també ho és canviar d'especialitat, ens perfeccionem, busquem noves possibilitats, aprenem tècniques, experimentem..., estem més oberts als canvis. Abans tenir un cert estatus social era molt important, les classes socials eren clares i definides. Avui no són tan importants ni tampoc tan

definides, i això, sorprenentment, allibera les persones i dona salut a les relacions. Tot i que l'estatus social no necessàriament va acompanyat de la situació econòmica, moltes vegades es donava per descomptada una relació directa que d'alguna manera condicionava la persona per a tota la vida. Per tant, relacionar-se obertament, aparellar-se, projectar-se, tenir accés a certes oportunitats eren temes complexos. Eren unes societats molt més tancades, estables i permanents. Avui no és així. Els canvis i les oportunitats són el pa de cada dia. Emprenedors amb èxit, creatius ben cotitzats, investigadors amb nas que esdevenen veritables gurus, poden tenir reconeixement i estatus avui i demà passen de moda o un altre els desbanca.

Darrere la posició social, l'estatus hi ha un ídol que passa per damunt de la persona. Quan la posició social, l'ansia de tenir-la, la valoració de la persona... passen per la posició que ocupa socialment, fem ídols que minusvaloren la persona i, a més a més, deixem de relacionar-nos-hi i ens relacionem amb el que ens interessa d'ella, la utilitzem.

És interessant mirar-se la crisi, amb els neguits i les pèrdues que comporta, com una oportunitat. Una de les alegries que pot aportar aquest nou ordre, aquesta crisi, potser és despullar-nos de les estabilitats socials i obrir-nos a conèixer els altres com a amics, no com a convenients o socis. □

elisabetjuanola@hotmail.com



ASSUMPTA SENDRA

La crisi pot ocasionar malestar, però també serà una oportunitat de tornar a mirar la vida.

L'ètica de la fraternitat i la ciència social

SALVADOR GINER

Sociòleg. President de l'Institut d'Estudis Catalans

La retòrica de la solidaritat ha aconseguit unes proporcions preocupants. Fins i tot les ideologies més conservadores i menys solidàries se l'han apropiat. Solien preferir crides a la caritat i al paternalisme, que oposaven al llenguatge amenaçador de la lluita de classes i la distribució obligatòria de la riquesa proposada pels seus contrincants. Això no vol pas dir que aquesta apropiació hagi deixat la solidaritat buida de contingut, sinó que mereix un nou impuls.

Una manera d'evitar la degradació a què s'arriba per via de l'abús d'aquesta retòrica és recordar el seu estret parentiu amb la fraternitat com a virtut cívica. La fraternitat cívica és la solidaritat. És racional i pública. De la tríada de principis que inspiren tota comunitat política civilitzada –la llibertat, la igualtat i la fraternitat– la crucial és l'última. És obvi que puc desitjar la llibertat i al mateix temps promoure un món que sigui una jungla perversa. O promoure la igualtat i, per tant, tractar els diferents com si fossin iguals i aniquilar tot mèrit i distinció. És a dir, obliterar la iniciativa, l'alegria de viure i fins l'humor, per imposar una tirania monolítica. En canvi, si fomentem la fraternitat no passa res d'això. És una virtut sense efectes perversos. La fraternitat no és un ideal sinó una pràctica. Exigeix llibertat: la meua, la teua i la d'ells. I també igualtat: tractar els altres com a posseïdors dels mateixos drets i dignitat que els meus.

La solidaritat obliga cívicament. Qui no col·labori amb alguna comunitat dedicada a l'ajuda al proïsme (una ONG, com se solen anomenar), no doni un cop de mà anònimament als altres, no s'oposi d'alguna manera modesta a la injustícia, no protegeixi la natura

des del seu racó existencial, qui no cultivi alguna d'aquestes activitats o altres d'anàlogues, ha de callar.

Per la seva banda, els que es dediquen per ofici al conreu de la ciència social han de promoure l'estudi de les fonts socials de la fraternitat, esbrinar i exposar els processos mitjançant els quals aconsegueix imposar-se en una democràcia o establir ponts entre pobles i països diversos. La sociologia política de la democràcia ha dedicat molta atenció –i amb bons resultats– a indagar l'òrbita constitucional, el pluralisme partidista, la formació i exercici dels interessos grupals, i així successivament. En canvi, les perquisicions sobre la solidaritat i sobre les associacions cíviques altruistes són molt escasses, encara que algunes siguin molt valuoses.

D'aquesta manera, els qui estant entestats en el conreu de la ciència social podrien contribuir a crear un món en què la fraternitat fos com un imperatiu cívic mínim. La força de les coses ja s'encarregarà de reduir-ne l'eficàcia, i la perversitat humana, de tergiversar-ho d'una manera o altra.

La governabilitat d'una democràcia complexa imposa eficàcia en la persecució pràctica de l'interès comú. Això és tasca de governants en la mateixa mesura en què ho és de ciutadans. Sabem que no és fàcil. Però també sabem que només serà possible el bon govern de la cosa pública si la fraternitat s'ancora en la conducta i les expectatives d'una ciutadania exigent i desperta. Les ciències socials han d'ajudar a crear aquesta ciutadania. El que s'ha aconseguit fins avui no basta. □

sginer@diginter.com

Crisi econòmica o a

LLUÍS FRANCO

Professor titular d'economia aplicada

Moltes persones pateixen la forta crisi econòmica actual, tant en l'àmbit internacional com en l'espanyol. Les xifres macroeconòmiques provisionals del 2009 a Espanya indiquen que hi ha més de quatre milions de persones en atur, una caiguda del producte interior brut del 3,6% i uns dèficits de les administracions públiques elevadíssims. En aquest difícil context convé qüestionar-se, primer, si és només una crisi econòmica i, segon, si es considera també una crisi de valors.

La primera qüestió –si es tracta només d'una crisi econòmica o si la nostra societat està immersa, també, en altres menes de crisis– planteja una disjuntiva important. Si la crisi és només econòmica comportarà dolorosíssimes carències materials per a molta gent durant un cert temps, però no deixa de ser una pertorbació de l'activitat econòmica que durarà més o menys i, superada la recessió, tornaran els períodes de prosperitat. Després de totes les crisis econòmiques sempre hi ha hagut períodes de nou creixement econòmic. Això no obstant, davant la situació actual, no és estrany sentir parlar de crisi social, de crisi d'idees, de crisi de país, etc. En aquest sentit, si la causa de la crisi no és merament econòmica i som davant d'una crisi de valors i actituds, no tan sols serà molt més difícil superar la crisi econòmica actual, sinó que un cop finalitzada aquesta, molta gent continuarà vivint situacions d'indefensió i patiment, i, en un futur proper, serà més fàcil recaure en una altra crisi econòmica.

Una de les raons que han afavorit la crisi econòmica actual, i que alhora no han permès que es pal·liessin determinades situacions d'injustícia que ja es donaven en la nostra societat en moments de creixement econòmic (com ara la situació de tantes persones que vivien sota el llindar de la pobresa), és que no predominen prou determinats valors i actituds, com ara l'honestetat, la responsabilitat, l'esforç, la generositat, la defensa del bé comú... En concret, en l'àmbit de l'activitat econòmica, malauradament, a vegades hi ha hagut falta d'ètica i molta impunitat envers determinats comportaments que s'han anat imposant, en detriment d'actituds que tradicionalment es consi-

derava que eren les que havien de regir les relacions mercantils (la bona fe contractual, la diligència d'un bon comerciant interpretada com a diligència d'un bon pare de família...). Així, els últims anys hem vist com, en alguns supòsits, s'anaven imposant pràctiques de gestió empresarial que han donat la primacia als resultats a curt termini, tot i posar en perill a la llarga la viabilitat de les empreses amb operacions excessivament arriscades. Hem vist alguns alts directius de grans multinacionals oblidar l'objectiu essencial de l'activitat econòmica de servir al desenvolupament integral de la persona i preocupar-se només pel creixement del valor de l'empresa en borsa, i enriquir-se personalment amb elevadíssims sous lligats a l'augment de les cotitzacions de les accions. Els objectius perseguits amb aquestes praxis no eren pas l'obtenció de beneficis per a l'empresa, ni encara menys la seva funció social, sinó la maximització dels sous de determinats directius vinculats a la gestió empresarial. Sens dubte, aquesta falta d'ètica ha contribuït a produir la crisi actual.

A vegades hi ha hagut una presència insuficient d'alguns valors i d'algunes actituds que crec que són necessàries per al bon funcionament de l'eco-



Serem capaços de superar-la si recuperem la confiança tant en un àmbit econòmic com en un àmbit social.

alguna cosa més?

CO I SALA

de la Universitat de Barcelona



nomia. S'ha de tenir una actitud èticament correcta en tots els àmbits de la vida, també pel que fa a l'economia. Una economia sense valors té unes conseqüències molt negatives i no cal pensar en l'actual crisi, sinó en situacions que per desgràcia són habituals, com ara la fam que pateixen moltes persones mentre s'acumulen estocs d'aliments, o els desastres ecològics derivats d'un ús dels recursos naturals gens respectuós amb el medi ambient.

Arribats a aquest punt cal plantejar-se: quins són els valors que haurien de prevaler per a superar la crisi actual? Cal assenyalar determinats valors i actituds que convindria potenciar no únicament en època de crisi, sinó també en temps de bonança econòmica. No són valors nous, són valors que han estat sempre presents en la nostra cultura. Una altra qüestió és amb quina intensitat real han estat presents i per què, en tot cas, s'han anat abandonant.

Aquests valors, tots ells interrelacionats, són: la llibertat, l'honestedat, la responsabilitat, el compromís i la solidaritat. La llibertat és un principi, un valor previ en el marc on es donen els altres valors. La llibertat ha de comprendre

totes les dimensions humanes (llibertat civil, política, de creences, llibertat econòmica...) o no és autèntica llibertat. En aquest sentit, la llibertat econòmica és només una manifestació més de la llibertat individual, i comporta creativitat i esperit d'iniciativa. En aquest context de llibertat, hi ha d'haver honestedat tant amb relació a un mateix com amb relació als altres. Els polítics no han de mentir als votants, els responsables de les empreses no han de mentir als treballadors, els treballadors no han de mentir als seus caps, els que reben subsidis socials o prestacions d'atur no han de mentir al sistema de protecció social, etc. Si no hi ha honestedat, no hi haurà confiança ni credibilitat. I sense confiança i credibilitat és molt i molt difícil sortir d'una crisi.

Quant a la responsabilitat, tothom ha de ser responsable de l'àmbit que li pertoca i de les conseqüències de les seves accions. En aquesta crisi que vivim hi ha hagut gent i, sobretot alguns dirigents polítics i econòmics, que en lloc d'assumir la seva quota de responsabilitat s'han limitat a parlar frívolament de la responsabilitat dels altres. I, finalment, hem de parlar del compromís i la solidaritat. No podem només analitzar i criticar la situació de crisi actual. No podem assumir un paper merament passiu davant aquesta crisi. Ni és suficient la descripció, ni és vàlida la resignació. Per a sortir de la crisi cal una actitud oberta, crítica i sobretot activa davant la realitat. Cadascú en la mesura de les seves possibilitats i des del seu àmbit de responsabilitat individual, familiar i social, hem de fomentar la cultura de l'esforç i del sacrifici, així com una actitud activa i solidària. Solidaritat que ha de ser tant individual com col·lectiva, i que ha de contribuir al desenvolupament íntegre de la persona. La solidaritat implica la gratuïtat total, deixar de pensar en termes exclusivament individuals, passar del «jo al tu» a l'hora d'actuar.

Només serem capaços de superar amb solvència aquesta crisi actual, econòmica i de valors, si recuperem la confiança en nosaltres mateixos, tant en un àmbit individual com col·lectiu, amb optimisme, autoexigència, esforç i humilitat. □

superar aquesta crisi actual
en nosaltres mateixos,
individual com col·lectiu.

Vers un benefici comú: la lluita contra l'individualisme i el lucre

CATERINE GALAZ I RODRIGO PRIETO*

En tota la història humana, les persones han ideat sistemes per a donar valor a les coses i poder-les intercanviar. Així, es va generar l'intercanvi fins que van sorgir els «diners» com a instrument consensuat dins d'una comunitat. Això no obstant, aquesta concepció econòmica de la vida ha anat canviant al llarg de la història. Tanmateix, els diners han adquirit una càrrega simbòlica que els ha dut a transformar-se en alguna cosa més que una simple eina d'intercanvi, per a arribar a ser una fita que moltes persones i grups socials cerquen compulsivament, ja que actualment tenir-ne molts és sinònim de prestigi, seguretat, distinció, entre altres significats.

Vivim en una economia capitalista, neoliberal i globalitzada, on l'individualisme, el consum i –per descomptat– l'afany de lucre són els valors que no ens qüestionem, i ens converteixen en «clients» per sobre d'altres característiques socials com ciutadans, veïns o persones. Aquest èmfasi en aquests valors suposa una determinada configuració de les relacions de poder (econòmiques, polítiques i socials) que tendeixen a afavorir unes poques persones en detriment de moltes altres, tant a escala local com global.

Aquesta evidència d'exclusió fa pensar en la necessitat de redefinir aquestes relacions de poder i la seva materialització institucional, perquè –tal com deien M. Foucault i M. De Certeau– no són estàtiques, sinó que poden canviar, sobretot en una escala microsocial, en l'espai de les pràctiques quotidianes, de les relacions socials de cada dia. Això no és pas nou: històricament hi ha nombroses experiències que han materialitzat aquesta possibilitat de canvi, com l'intercanvi, el cooperativisme, la banca ètica, etc. Es tracta d'una recuperació del sentit que tenien aquestes pràctiques en altres èpoques.

Cadascuna d'aquestes experiències o moviments planteja diferents alternatives al model econòmic imperant, que qüestionen i reverteixen la lògica del benefici propi –basada en un afany de lucre individualista– per convertir-la en una nova lògica del

benefici comú... del «tu guanyes, jo guanyo... tots guanyem».

L'equitat també és una possibilitat real, un criteri vàlid per a organitzar el funcionament no tan sols econòmic, sinó de les relacions socials en general. Parlar d'equitat comporta fugir de la concentració de poder i de capital, per fomentar la responsabilitat i el compromís social. Pensar en l'equitat suposa abandonar el desig de l'acumulació sense mesura, renunciar al somni de ser rics i reemplaçar-lo per una consciència en la qual la igualtat deixi de ser una utopia i es faci efectiva materialment. Per tant, l'equitat exigeix superar l'individualisme, aquell arrelat pensament on el «jo» és la mesura de tot i ocupa sempre el primer lloc (i el segon, i el tercer, i...).

Tot i això, és cert que molts dels problemes que ens afecten avui tenen relació amb la manera com entenem el món, però també és cert que som éssers socials i que, inserits en la societat, la nostra vida és afectada directament o indirectament per condicions o situacions que s'escapen del nostre control personal. Per tant, superar l'individualisme no és més que un exercici de realisme i humilitat, de sentir que formem part d'un tot social, que va des de la nostra pròpia família passant per la comunitat local a la qual pertanyem, fins a la comunitat internacional.

Cap a una «ètica de la donació»

Aquest canvi de valors implica caminar a contracorrent per superar l'afany de lucre i reemplaçar-lo per la solidaritat, no entesa com a beneficència o caritat, sinó com una possibilitat real de democratitzar el poder econòmic. Lamentablement, en els últims anys la paraula «solidaritat» ha estat tan utilitzada que ha perdut gran part de la seva força i contingut: avui està de moda ser «solidaris», sobretot quan s'associa a una idea de voluntarisme o a una mena de paternalisme dels que l'exerceixen i la consegüent victimització dels



Les persones han ideat sistemes per a donar valor a les coses i poder-les intercanviar.

que se'n beneficien. S'hauria de pensar en un altre concepte de solidaritat. Entendre-la més com una col·laboració que implica el fet d'acceptar la redistribució dels recursos socials, polítics i econòmics, per a fomentar que sectors socials marginats hi accedeixin en pro del benestar general.

La redistribució social i pública procura que els diferents sectors socials tinguin la possibilitat d'accedir a uns recursos socials —educatius, sanitaris, laborals, polítics, ciutadans i d'oci— que els garanteixin un nivell de benestar no tan sols «mínim», sinó de bona qualitat. Redistribució significa una nova forma de distribució de la riquesa, que faci trontollar les abismals diferències que separen pobres i rics en una mateixa societat. Cal dir que l'any 1990, el 10% de les llars riques del món rebia entre un 30 i un 45% dels ingressos totals. Per contrast, el 40% de les llars més pobres en va rebre solament entre un 9 i un 15%. Quin món estem construint?

Aplicar el criteri de la solidaritat és, doncs, un exercici de despreniment de part dels que tenen molt, a favor

dels que tenen menys. Es tracta de possibilitar una «ètica de la donació», que no és el mateix que la «caritat ben intencionada» o «l'assistencialisme», sinó un dret social per a obtenir unes condicions socials millors per a tothom, per a una millor distribució de la riquesa entre els diferents sectors de la societat. La riquesa en aquest sentit ja no es referiria només al capital monetari, sinó al treball, als coneixements, les capacitats, el compromís, el servei..., els quals d'aquesta manera entrarien en circulació en els mercats, relativitzant així el valor dels diners.

Les relacions capitalistes que predominen tendeixen a assignar valor només als recursos que hi ha en el mercat, mentre que les relacions de donació i cooperació faciliten la incorporació d'aquest capital social marginat (per exemple, la força de treball, la creativitat, el temps). En certa manera, una economia solidària, basada en la lògica de la donació i la cooperació, té un clar segell anticapitalista, perquè permet alliberar factors econòmics que abans estaven subordinats estrictament al capital i al mateix temps donar pas a altres lògiques, acords o criteris no monetaris.

Per a això es requereix un desplaçament teòric, polític i ètic que es materialitzi en discursos i pràctiques. És a dir, un canvi de mirada, un canvi en els valors hegemònics. Per descomptat, es requereix la voluntat política i social per a construir aquest somni de superar l'obsessió pel lucre i concretar una redistribució amb equitat.

Pot sonar gairebé com a utopia. Però aquesta no ha de veure's com a inassolible, sinó com «un no lloc» cap a on avançar, una possibilitat que es construeix a poc a poc. Avui hi ha moltes i variades iniciatives que apunten en aquesta direcció, per tant, pot ser, depenent de la voluntat de les persones, un model factible de portar a terme.

Experiències concretes

Un exemple concret i molt viu del model del qual parlem és la Xarxa d'Intercanvi del barri de Gràcia (Xaingra) a Barcelona, una iniciativa que va néixer a l'Ateneu Rosa de Foc amb el propòsit d'oferir als veïns un espai per a adquirir coses útils sense haver de recórrer als diners. Aquests mercats es realitzen presencialment cada tres mesos a la plaça de la Virreina, tot i que funcionen d'una manera permanent a través d'Internet: (<http://intercanvis.net/xaingra>).

Els «bancs de temps» són també una altra iniciativa que circula en la mateixa direcció, que tenen ja una llarga història i un ampli reconeixement social. Consisteixen en una mena de caixa on les persones poden intercanviar hores de treball en diferents coses, com ara classes d'idiomes, de cuina, de programes informàtics, o bé de treball material com, per exemple, anar a comprar, acompanyar persones grans al metge, pintar parets, transcripcions, netejar vidres, etc. L'origen d'aquests bancs es remunta al 1976, a Vancouver (Canadà), on un grup de veïns va crear un primer sistema d'intercanvi no monetari que anomenaren Community Exchange (Intercanvi Comunitari). De tota manera, no va ser fins al 1982, gairebé una dècada després, que aquest model prengué força amb el guiatge del britànic Michael Linton, que va crear LETS (Local Exchange Trade System, Sistema d'Intercanvi Local), el qual s'estengué ràpidament per tot el món gràcies a l'aleshores incipient «autopista de la informació» (Internet). Actualment hi ha moltes comunitats d'intercanvi d'hores en molts països. A

Catalunya hi ha bancs de temps des de l'any 1998 en diferents pobles i barris de Barcelona.

A més gran escala, moltes associacions i cooperatives sense finalitat lucrativa són avui uns potents exemples de l'èxit d'aquesta perspectiva. Aquestes menes d'organitzacions es fonamenten no en l'acumulació de capital (com les empreses), sinó en els valors de la responsabilitat, la participació, l'ajuda mútua i la recerca del bé comú. Sobre aquesta base realitzen diferents tipus d'activitats, fins i tot econòmiques, els excedents de les quals són reinvertits en benefici dels socis o de les finalitats socials de l'organització.

Un altre corrent econòmic que se situa en la lògica de la distribució amb equitat de què parlem són les empreses de comerç just. Aquestes entitats busquen reduir el nombre d'intermediaris entre els productors i els consumidors, de manera que, per una banda, els preus dels productes no estiguin ficticiament elevats i, per l'altra, que els productors rebin una compensació justa pel seu treball i s'alliberin de l'explotació a la qual en molts casos estan sotmesos. Tot i que no els ha estat fàcil guanyar-se un espai en el mercat, en l'actualitat hi ha diverses empreses al món (sovint sota la figura jurídica de «cooperativa») que funcionen amb aquest model. Probablement algunes ens acompanyen cada dia en el cafè del matí.

En una època en què els valors tradicionals d'antany estan en dubte i davant la inseguretat de plantejar-se sobre quines bases podem construir una ètica solidària, com a mínim es pot recórrer a una evidència: la mútua coexistència. Tal vegada el fet d'adonar-nos que vivim els uns al costat dels «altres» ens portarà a trobar criteris ètics de responsabilitat social, que ens ajudin a fonamentar un sistema econòmic i social més just i igualitari.

Potser amb aquestes llums podrem avançar en el progrés científic i tecnològic, sense córrer el risc que la sobreracionalització acabi, com va ocórrer al segle passat, provocant accions irracionals i autodestructives. Potser així podrem aconseguir que sigui la solidaritat i no l'individualisme qui hi digui l'última paraula. □

catygava@yahoo.es

aprieto@yahoo.es

*Autors del llibre *Economia solidària. De l'obsessió pel lucre a la redistribució amb equitat*

I si...?

ANNA-BEL CARBONELL I RIOS

Educadora social. Directora Fundació Comtal

En una societat com l'actual, mostra de la impaciència, centrada en la immediatesa i el curt termini, on sembla perduda la il·lusió i on no s'aprecia un projecte definit, pot semblar que l'ètica no hi té lloc, no cal!, o potser és que ningú no es recorda d'aplicar-la.

Potser és cert, però cal remarcar que l'ètica no fa prescriure cap norma, sinó que és el conjunt de normes en si mateixes que provenen de l'interior de cada persona. És a partir de la interrogació personal de cadascú de nosaltres que hem d'arribar a valorar els nostres actes en funció de les nostres creences o escala de valors. No és una valoració senzilla, sinó que comporta la confluència de tres grans eixos de valoració, sorgits dels tres grans corrents troncats de l'ètica: la consciència individual dels aristotèlics; la raó dels utilitaristes; i el deure dels kantians.

I si amb aquesta diversitat no n'hi ha prou, ens trobem que l'ésser humà té una enorme i gegantina capacitat de racionalització i autojustificació de tots els seus actes, des d'aquells més honrats, fins als més vils. Amb tot, en l'actualitat, són d'admirar totes aquelles decisions individuals –perquè, en el fons, en l'exercici de l'ètica estem parlant d'un exercici bàsicament individual– que es prenen a partir d'una fermesa de valors com el sacrifici, l'entrega, la constància, la voluntat... Evocant Hanna Arendt podem anotar aquesta bella citació: «L'ésser humà, agraciat amb el doble do de la llibertat i de l'acció, pot obrar miracles». En períodes d'escassa bonança, en què són notícia habitual els desfalcs econòmics, el maltractament de gènere, la cruel fam en el món, l'explotació i maltractament infantil, l'escalfament global o els molts enfrontaments bèl·lics encara existents..., petits gestos fets en la vida quotidiana es transformen en miracles dignes de ser proclamats arreu. Així, doncs, visitar un malalt, escoltar un amic, atendre bé els qui ens pregunten, ser bons professionals malgrat la manca de mitjans, etc., passen a ser actes altruistes, en lloc de formar part de la normalitat, que mereixen ser destacats.

No fa pas gaire, i parlant d'un acte veritablement valerós, a prop meu una parella féu un acte de magna solidaritat i amor: es convertiren en família d'acollida per a tres germans de curta edat. Quin gran acte d'amor i de donació! Encara recordo quan, tot just fa dos anys, van arribar al centre residencial. Petits, esvalotats i esporuguits, l'Oscar,

l'Andrea i el Rafael. Tres, quatre i sis anys. Van arribar molt desorientats, sense referents que els marquessin límits ni els estimessin. Abandonats per la mare, amb el pare empresonat i quatre germans més grans que ni recordaven. Durant aquest temps, els educadors del centre n'hem tingut cura tan bé com hem sabut, amb el cor i amb el cap, però hi ha coses que sols es poden aprendre i conrear en una família de veritat. Recordo com l'Oscar, el més gran, sense saber-ho, més aviat instintivament, exercia de germà gran i protector, mentre el Rafael, amb una desbordant imaginació, en sortir de l'escola pel camí cap al centre em deia que el seu pare era ric i li compraria una moto, que en el seu imaginari significava l'amor que no estava rebent. L'Andrea, per contra, arrencava el plor si no m'aturava en algun dels telèfons públics per fer una trucada i parlar ficticiament amb el seu pare... fins que tot això va anar passant, i passaren els dies... Ara, després d'un llarg procés administratiu i de recerca, s'ha trobat una família per als tres germans sense haver-los de separar. És sorprenent com en moments de profunda crisi i d'incertesa social, encara hi ha espurnes d'esperança.

Quants «i si...?» s'ha plantejat aquesta família?, quants cops deuen haver lluitat contra la incertesa del futur de la seva decisió?, quin ha estat el valor o conjunt de valors que han fet que la balança es decantés cap a una decisió complexa, difícil, arriscada...?

I en el fons també som conscients que, en funció d'altres circumstàncies ben diferents, l'aplicació del mateix procés de decisió, amb el sol canvi dels valors individuals, hauria pogut desembocar en una resposta negativa a aquesta qüestió, i en analitzar-la no s'hauria pogut criticar, ja que partiria d'un conjunt de valors diferents, potser en una mínima part, però al capdavant diferent.

I qui hauria pogut dir que la negativa a l'acolliment no hauria estat ètica? Vet aquí la grandesa del pensament i la influència dels nostres valors i creences a l'hora de prendre decisions, i més encara, en situacions com l'actual.

El món continuarà tenint esperança mentre es puguin trobar persones capaces de vèncer els «i si...?» i acollir uns infants. En anys de crisi es pot continuar creient en miracles! □

acarbonell@lasalle.cat

Aranguren, un clam constant per un estil de vida ètic

JOSEP M. FORCADA

President de l'Àmbit d'Investigació i Difusió Maria Corral

Enguany celebrem el centenari del naixement del professor José Luis López Aranguren, un pensador que s'aventurava a indagar en el més profund del misteri de la intel·lectualitat. El seu ventall de capacitats de recerca, des de la filosofia, era inabastable; res no el deixava indiferent. Des de la seva talaia tan personal de l'ètica abastava la llunyania d'una humanitat nova, necessàriament oberta als valors. Creia en la persona amb un estil ètic, com ell deia, el *talante ético*, en el qual afirmava que estava cridat a viure l'ésser humà. Va trencar amb una moral estreta, empresonada en codis, per cridar a viure una moral encarnada en la persona com a caràcter ètic, és a dir, un tarannà, un estil de ser.

càtedra a causa de les repressions. Va haver de deixar la seva universitat espanyola per impregnar-se dels nous moviments estudiantils nord-americans. La seva figura desmanegada i elegant mostrava la irònica crítica als aburgessats intel·lectuals, convidava a entreveure, amb un pintoresc somriure, l'obertura intel·lectual.

El seu profund pensament cristià, per educació i formació en el món jesuític, el feia estimar la seva Església, amb un net esperit crític, el situava com un «cristià heterodox», tal com ell mateix deia que se sentia, valent com ningú, ferm davant d'un món intel·lectual, sense avergonyir-se que sabessin que ell pensava així. Els explicava la trans-ètica des del profund coneixement de l'Evangeli i del protestantisme, del qual feia tanta por parlar els anys quaranta i cinquanta. Cal llegir la seva obra *Catolicismo y protestantismo como formas de existencia*, o bé *El protestantismo y la moral*, o bé *El catolicismo día tras día*. Aquesta darrera obra la va publicar el 1955, poc després d'aconseguir la Càtedra d'Ètica i Sociologia a la Universitat de Madrid.

Era conscient que el món de la cultura, sovint tan ateu, frivoltza molt la transcendència, però ell no tenia por de ficar-s'hi, amb seny, amb prestigi, amb autoritat. Sabia que no es podia deixar de banda la cultura europea amb tantes arrels transcendents. Fer-ho era vergonyós. Patia pel fet que no hi hagués pensadors que estimessin aquesta actitud positiva. És clar que entenia i proclamava la dimensió social, però ell sabia explicar que l'ètica és el nervi de la sociologia, de la política, de la convivència.

Entenia que la cultura havia d'estar despullada de supèrbia, que impedeix el diàleg i nega reprendre l'aprofundiment, el diàleg. Aranguren sabia cridar amb força que no tenim dret, creients i no creients, a fer un silenci esterilitzador del pensament. Per això era crític amb una Església que es preocupava de coses que potser no eren substancials. La supèrbia és un pecat



Josep M. Forcada i José Luis López Aranguren (1909-1996).

La seva figura magra, els seus ulls menuts darrere d'uns ulleres gruixudes, els seus cabells blancs, llargs, descuidats, potser com un record dels seus quasi deu anys viscuts a la universitat de Berkeley, als Estats Units, després d'un afer polític pel fet d'unir-se en una protesta estudiantil als alumnes de la Universitat de Madrid, en què es reclamava la llibertat d'associació, en una època en què sabia ben bé que es jugava la

intel·lectual que ell no va tenir. Va aguantar xàfecs dels propers i dels allunyats de Déu. Potser la seva serenor i el seu prestigi van fer por a molts d'un sector i de l'altre.

En un article que va escriure en el primer número de la *Revista de Occidente* de l'any 1980 –al qual fem referència en aquest monogràfic–, quan parlava de l'ètica de la penúria explicava que «la moral sempre ha tingut una estreta relació amb la distribució dels béns del món». Aquesta concepció de l'ètica és sintònica amb unes paraules que va dir en una trobada d'intel·lectuals a Sitges, l'any 1981, i que Josep Maria Puigjaner recordava en un article a *La Vanguardia* del dia 30 de juny passat, en què deia que «una de les funcions que tenen els intel·lectuals és fer propostes polítiques...». Ell les va fer, però també sociològiques, en què després d'estudiar a fons les diferents realitats, des del capitalisme al marxisme, parla d'un estat de justícia social que es diferencia de l'estat del benestar i, per descomptat, molt llunyà de tota intervenció totalitària.

Diverses vegades, l'Àmbit d'Investigació i Difusió Maria Corral va poder comptar amb les seves aportacions. Recordo que en ocasió de les primeres Jornades sobre «Els infants, nou esclat social», l'any 1980, quan es proposava pensar i albirar un futur proper per als nous infants, tocant de peus a terra, ell afirmava que «no es pot parlar de moral sense parlar de psicologia, ni de sociologia. Per altra banda, la pedagogia, en bona part, és una educació, una educació moral».

Davant la crítica que es pot fer a la generació del maig de 1968 i de tot el desencís que va comportar que molts lluitessin per «jovenitzar-se», tampoc –deia Aranguren– nosaltres no ens podem «puerilitzar», cal «recuperar l'infant que vam ser, sí, però sense perdre l'adult que som i fins i tot el vell que hem arribat a ser». Amb la seva força expressiva i sense gairebé aixecar la seva aguda veu, afegia que era «una època de començar a fer justícia a l'anomenada tercera edat».

Si n'era, de proper, el professor Aranguren! Pausadament, però enèrgicament quan calia, et feia una proposta darrere l'altra. Et donava el que tenia: el saber de tota una vida pensant en la persona, és a dir, la persona que pot ser èticament millor, la que pot viure un tarannà ètic per excel·lència. □

jmforcadac@gmail.com

el tafaner

comunicació gràfica i visual

Pere II de Queralt, 2
43420 Santa Coloma de Queralt
(Tarragona)

Fax 977 88 08 07
e-mail: eltafaner@eltafaner.com



Tel. 977 88 10 50

el tafaner **publicitat**

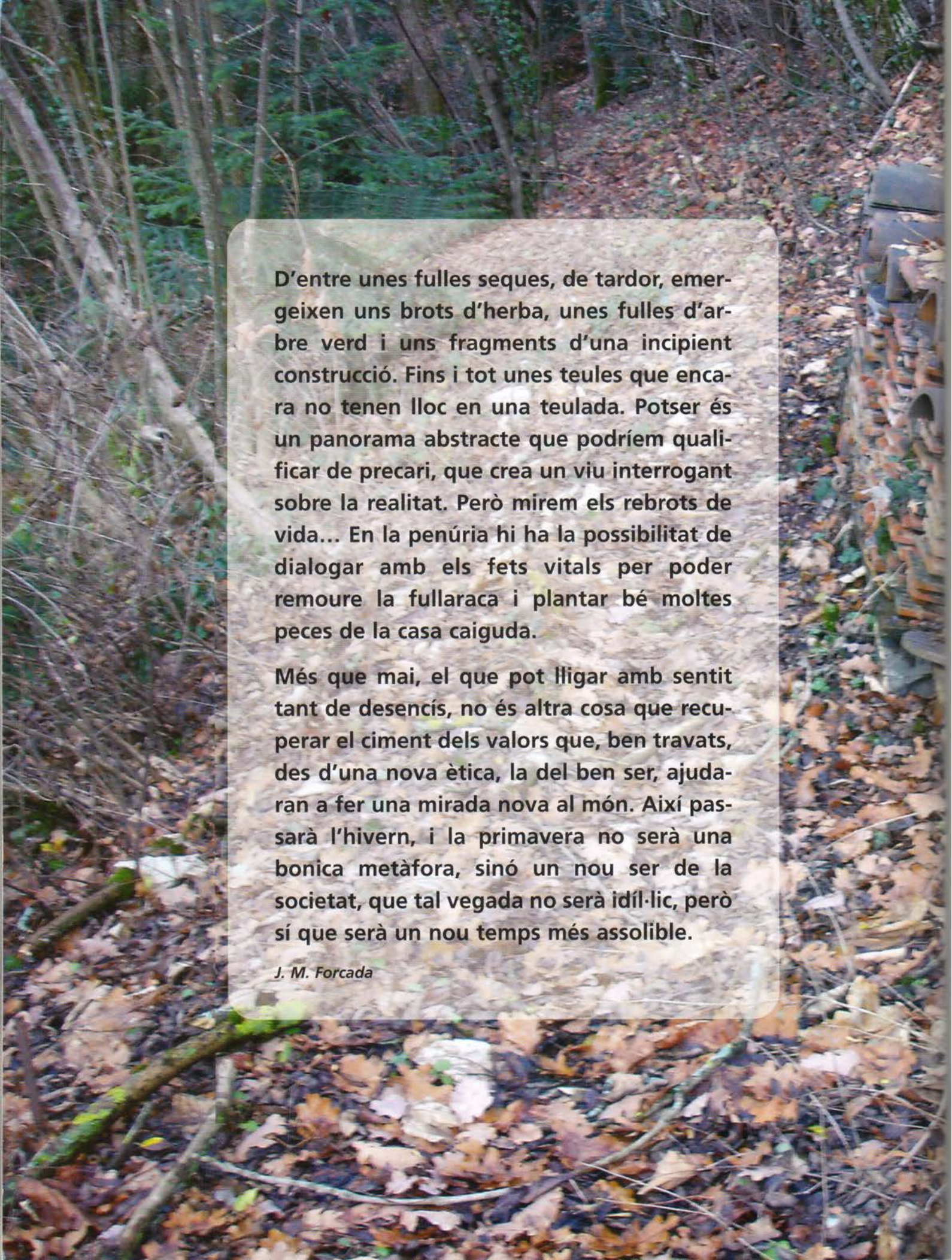
el tafaner **disseny gràfic**

el tafaner **digital**

el tafaner **òfset**

el tafaner **merchandising**

el tafaner **retolació**



D'entre unes fulles seques, de tardor, emergeixen uns brots d'herba, unes fulles d'arbre verd i uns fragments d'una incipient construcció. Fins i tot unes teules que encara no tenen lloc en una teulada. Potser és un panorama abstracte que podríem qualificar de precari, que crea un viu interrogant sobre la realitat. Però mirem els rebrots de vida... En la penúria hi ha la possibilitat de dialogar amb els fets vitals per poder remoure la fullaraca i plantar bé moltes peces de la casa caiguda.

Més que mai, el que pot lligar amb sentit tant de desencís, no és altra cosa que recuperar el ciment dels valors que, ben travats, des d'una nova ètica, la del ben ser, ajudaran a fer una mirada nova al món. Així passarà l'hivern, i la primavera no serà una bonica metàfora, sinó un nou ser de la societat, que tal vegada no serà idíl·lic, però sí que serà un nou temps més assolible.

J. M. Forcada